SÂN KHẤU HÓA GIÁO DỤC QUYỀN CON NGƯỜI: MỘT GÓC NHÌN MỚI TẠI TRƯỜNG TRUNG HỌC CƠ SỞ NGUYỄN DU, QUẬN NAM TỪ LIÊM, THÀNH PHỐ HÀ NỘI

Nguyễn Thị Quý
Vụ Giáo dục Trung học, Bộ Giáo dục và Đào tạo
Nguyễn Thị Nguyệt
Trường THCS Nguyễn Du, quận Nam Từ Liêm, thành phố Hà Nội
Nguyễn Thị Xiêm
Khoa Sư phạm, Trường Đại học Thủ đô Hà Nội

Tóm tắt: *Giáo dục quyền con người trong nhà trường phổ thông là một nhiệm vụ bắt buộc trong giai đoạn hiện nay. Điều này đặt ra yêu cầu đổi mới phương pháp giáo dục để đạt hiệu quả thực tiễn. Tại Trường THCS Nguyễn Du, quận Nam Từ Liêm, thành phố Hà Nội, phương pháp sân khấu hóa đã được áp dụng như một giải pháp sáng tạo nhằm nâng cao nhận thức và kỹ năng về quyền con người cho học sinh. Quy trình triển khai gồm ba bước chính: xây dựng kịch bản, thực nghiệm sân khấu hóa, và đánh giá. Kết quả cho thấy phương pháp này không chỉ cải thiện nhận thức mà còn giúp học sinh phát triển kỹ năng tư duy phản biện, giao tiếp, và làm việc nhóm. Tuy nhiên, việc nhân rộng mô hình đối mặt với một số thách thức như thiếu nguồn lực, khả năng tiếp cận, và tiêu chí đánh giá. Để giải quyết các thách thức tác giả đề xuất một số giải pháp đó là nâng cao năng lực chuyên môn về sân khấu hóa và giáo dục quyền con người cho giáo viên; tìm kiếm nguồn tài trợ và tối ưu hóa nguồn lực; xây dựng bộ chỉ số đánh giá hiệu quả áp dụng. Những đề xuất này mở ra triển vọng nhân rộng mô hình sân khấu hóa trong giáo dục quyền con người cho học sinh THCS trên toàn quốc, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục và ý thức quyền con người trong hệ thống giáo dục quốc dân.*

Từ khóa: *Giáo dục quyền con người, nhân rộng mô hình, phương pháp giáo dục sáng tạo, sân khấu hóa, Trường THCS Nguyễn Du.*

Nhận bài ngày 25.12.2024; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 20.02.2025
Liên hệ tác giả: Nguyễn Thị Xiêm; email: ntxiem@daihocthudo.edu.vn

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Quyền con người là giá trị nền tảng của một xã hội công bằng, văn minh, và việc giáo dục quyền con người đóng vai trò quan trọng trong việc xây dựng ý thức tôn trọng, bảo vệ quyền lợi cá nhân và cộng đồng. Giáo dục quyền con người không chỉ giúp thế hệ trẻ hiểu rõ giá trị nhân quyền mà còn trang bị cho các em năng lực thực hành và áp dụng vào đời sống, góp phần thúc đẩy sự phát triển bền vững của xã hội.

Một số công trình tiêu biểu có thể kể đến "*Unesco and human rights education*" của UNESCO cung cấp một cái nhìn tổng quan về vai trò và tầm quan trọng của giáo dục quyền con người trên phạm vi toàn cầu. [1]; "*Human rights and technology issue paper*" của Ủy Ban Quốc gia về quyền con người Autralia 2018 tập trung vào một khía cạnh cụ thể của quyền con người trong bối cảnh phát triển của công nghệ [2]. Ở Việt Nam, có thể kể đến Nguyễn Thị Xiêm với "*Một số vấn đề về giáo dục quyền con người cho học sinh ở Việt Nam hiện nay*" [3]; đặc biệt bộ Tài liệu hướng dẫn giảng dạy "Giáo dục quyền con người trong chương trình giáo dục phổ thông từ cấp Tiểu học đến cấp THPT được triển khai bởi Đề án 1309 – Giáo dục quyền con người do tập thể tác giả Viện

Quyền con người, Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh và các chuyên gia của Vụ Giáo dục Tiểu học, Vụ Giáo dục Phổ thông, Bộ Giáo dục và Đào tạo biên soạn đẩy mạnh công tác giáo dục quyền con người trong hệ thống giáo dục quốc dân [4,5,6].

Thực hiện Đề án "*Đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục phổ thông trong hệ thống giáo dục quốc dân*" theo Quyết định 1309/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ, Bộ Giáo dục và Đào tạo đẩy mạnh các hoạt động tích hợp giáo dục quyền con người trong nhà trường. Đây là nhiệm vụ cấp thiết và lâu dài, đòi hỏi những phương pháp tiếp cận mới mẻ và hiệu quả để mang lại tác động thực sự. Trong số các cách tiếp cận sáng tạo, phương pháp sân khấu hóa nổi lên như một giải pháp tiềm năng. Bằng cách biến các khái niệm trừu tượng và tình huống liên quan đến quyền con người thành những kịch bản sống động, sân khấu hóa không chỉ thu hút sự tham gia tích cực của học sinh mà còn tạo điều kiện để các em trải nghiệm thực tế, phát triển tư duy phản biện và kỹ năng giao tiếp. Khi áp dụng phương pháp này tại Trường THCS Nguyễn Du, quận Nam Từ Liêm, Hà Nội, kết quả nghiên cứu đã ghi nhận những tín hiệu tích cực. Học sinh không chỉ cải thiện nhận thức về quyền con người mà còn thể hiện sự tự tin hơn trong việc bảo vệ và thực hành quyền của mình. Những kết quả này mở ra cơ hội để nhân rộng mô hình giáo dục sáng tạo này trên phạm vi rộng hơn, góp phần làm phong phú thêm các phương pháp giáo dục quyền con người trong nhà trường phổ thông.

Bài viết tập trung vào việc nghiên cứu và đánh giá hiệu quả của phương pháp sân khấu hóa trong giáo dục quyền con người tại Trường THCS Nguyễn Du, Hà Nội. Nghiên cứu trình bày khái niệm và ý nghĩa của sân khấu hóa trong bối cảnh giáo dục quyền con người, đồng thời mô tả quy trình áp dụng phương pháp này tại trường THCS Nguyễn Du, bao gồm các bước xây dựng kịch bản, thực nghiệm sân khấu hóa và đánh giá kết quả. Các kịch bản được xây dựng dựa trên các tình huống thực tế liên quan đến quyền trẻ em, và học sinh được tạo cơ hội hóa thân vào các nhân vật để trải nghiệm và giải quyết vấn đề. Kết quả nghiên cứu cho thấy phương pháp sân khấu hóa đã mang lại những tác động tích cực trong việc nâng cao nhận thức về quyền con người, phát triển kỹ năng tư duy phản biện, giao tiếp và làm việc nhóm cho học sinh. Bài viết cũng đề cập đến triển vọng nhân rộng mô hình này cho các trường THCS khác, đồng thời chỉ ra những thách thức và đề xuất một số biện pháp để nhân rộng hiệu quả phương pháp sân khấu hóa trong giáo dục quyền con người.

2. NỘI DUNG

2.1. Khái niệm và ý nghĩa của sân khấu hóa trong giáo dục quyền con người

2.1.1. Khái niệm

Quyền con người là một phạm trù đa diện, có nhiều định nghĩa khác nhau tùy vào hướng tiếp cận. Dựa trên kết quả nghiên cứu hai trường phái quyền tự nhiên và quyền pháp lý của quyền con người có thể định nghĩa "quyền con người là khả năng tự nhiên và khách quan của con người với tư cách là một chủ thể độc lập và với tư cách là một thành viên của xã hội. Quyền con người được bảo đảm bằng pháp luật quốc gia và các pháp lý quốc tế về các giá trị cao quý của con người trong quan hệ vật chất, văn hóa, tinh thần, các nhu cầu tự do và phát triển" [7]. Định nghĩa này không chỉ thừa nhận nguồn gốc tự nhiên và khách quan của quyền con người (theo trường phái quyền tự nhiên) mà còn nhấn mạnh vai trò không thể thiếu của pháp luật quốc gia và quốc tế trong việc bảo đảm và bảo vệ các quyền này (theo trường phái quyền pháp lý). Đồng thời, định nghĩa này cũng làm rõ phạm vi rộng lớn của quyền con người, bao trùm mọi khía cạnh của đời sống và hướng đến sự tự do và phát triển của mỗi cá nhân trong mối quan hệ với xã hội. Việc kết hợp cả hai khía cạnh này tạo ra một định nghĩa mạnh mẽ và toàn diện hơn về quyền con người trong bối cảnh hiện đại.

Giáo dục quyền con người được hiểu là hoạt động cung cấp kiến thức về quyền con người, cơ chế bảo vệ quyền con người, đồng thời còn truyền đạt kỹ năng cần thiết để thúc đẩy, bảo vệ, áp dụng quyền con người trong đời sống hàng ngày. Giáo dục quyền con người thúc đẩy quan điểm và hành vi cần thiết để bảo vệ quyền con người cho tất cả các thành viên trong xã hội.

Một trong những hình thức giáo dục quyền con người phổ biến và hiệu quả là sân khấu hóa. Sân khấu hóa, với bản chất là một phương pháp giáo dục dựa trên trải nghiệm, đã được thừa nhận trong nhiều nghiên cứu là công cụ hiệu quả để giảng dạy các khái niệm phức tạp và trừu tượng. Theo Kolb (1984), "học tập trải nghiệm cho phép người học tham gia trực tiếp vào các hoạt động,

từ đó hình thành hiểu biết thông qua thực tiễn. Sân khấu hóa vận dụng nguyên lý này bằng cách tái hiện các tình huống liên quan đến quyền con người trong môi trường giả định, nơi học sinh có thể hóa thân vào các nhân vật và trải nghiệm các vai trò khác nhau" [8]. Việc giáo dục quyền con người thông qua sân khấu hóa không chỉ cung cấp kiến thức, mà còn khuyến khích sự tham gia tích cực của học sinh, tăng cường khả năng liên kết lý thuyết và thực tiễn. Freire (1970) nhấn mạnh rằng giáo dục hiệu quả là quá trình tương tác giữa người học và môi trường, giúp họ hiểu rõ hơn về thực tại xã hội để trở thành tác nhân thay đổi [9]. Như vậy có thể hiểu sân khấu hóa là một phương pháp giáo dục dựa trên trải nghiệm. Bản chất của nó là tái hiện các tình huống trong môi trường giả định, nơi người học có thể hóa thân vào các nhân vật và trải nghiệm các vai trò khác nhau. Nguyên lý cốt lõi của phương pháp này là học tập thông qua thực tiễn và sự tham gia trực tiếp vào các hoạt động.

Sân khấu hoá quyền con người là một phương pháp giáo dục dựa trên trải nghiệm, sử dụng các yếu tố của sân khấu như kịch bản, vai diễn, hóa thân… để truyền đạt kiến thức, hình thành kỹ năng và thái độ liên quan đến quyền con người. Đây là một phương pháp sư phạm sáng tạo và hiệu quả, tận dụng sức mạnh của nghệ thuật sân khấu để làm cho việc học tập về quyền con người trở nên sinh động, hấp dẫn và có ý nghĩa thực tiễn hơn đối với học sinh.

2.1.2. Ý nghĩa của sân khấu hóa trong giáo dục quyền con người

Quyền con người, với bản chất là các cấu trúc nhận thức phức tạp và trừu tượng, thường đặt ra thách thức trong việc truyền đạt hiệu quả cho học sinh Trung học cơ sở. Việc học các khái niệm mới và phức tạp đòi hỏi người học phải xử lý một lượng lớn thông tin trong trí nhớ làm việc. Sân khấu hóa, thông qua việc cụ thể hóa các khái niệm này bằng các tình huống và nhân vật gần gũi với kinh nghiệm sống của học sinh, giúp giảm tải nhận thức ngoại lai và tập trung vào tải nhận thức nội tại liên quan đến việc hiểu bản chất của quyền con người. Các nghiên cứu về học tập đa phương tiện (multimedia learning) cho thấy rằng việc trình bày thông tin bằng nhiều hình thức như hành động, lời thoại, bối cảnh… có thể tăng cường sự hiểu biết và ghi nhớ so với chỉ sử dụng ngôn ngữ thuần túy. Sân khấu hóa vận dụng nguyên lý này bằng cách kết hợp yếu tố kịch nghệ với nội dung giáo dục quyền con người, tạo ra một trải nghiệm học tập đa giác quan, từ đó làm cho các khái niệm trừu tượng trở nên dễ hình dung và tiếp cận hơn đối với học sinh.

Môi trường học tập có ảnh hưởng đáng kể đến sự sẵn sàng tham gia và mức độ học tập của học sinh. Theo thuyết tự quyết (Self-Determination Theory), nhu cầu về sự an toàn tâm lý (psychological safety) là một yếu tố quan trọng để thúc đẩy động lực nội tại và sự tham gia tích cực vào quá trình học tập. Sân khấu hóa tạo ra một môi trường giả định an toàn, nơi học sinh có thể tự do khám phá và thử nghiệm các hành vi, quan điểm liên quan đến quyền con người mà không phải chịu những hậu quả thực tế. Trong không gian này, học sinh có thể nhập vai vào các tình huống nhạy cảm như bắt nạt học đường hay phân biệt đối xử mà không cảm thấy bị đe dọa hay phán xét. Điều này phù hợp với quan điểm của Vygotsky về "Vùng phát triển gần" (Zone of Proximal Development), nơi học sinh có thể học hỏi và phát triển thông qua các hoạt động có sự hỗ trợ và hướng dẫn trong một môi trường an toàn và khuyến khích [10].

Lý thuyết kiến tạo (Constructivism) trong giáo dục nhấn mạnh vai trò của người học trong việc chủ động xây dựng kiến thức thông qua tương tác với môi trường và kinh nghiệm. Sân khấu hóa là một phương pháp lấy học sinh làm trung tâm, khuyến khích sự tham gia tích cực của các em trong suốt quá trình học tập. Thay vì thụ động tiếp nhận thông tin từ giáo viên, học sinh trở thành những người chủ động xây dựng kịch bản, phân vai, luyện tập và biểu diễn. Theo nghiên cứu của Johnson & Johnson (1989) đã chứng minh rằng việc học tập hợp tác khuyến khích sự tham gia của học sinh có xu hướng dẫn đến kết quả học tập tốt hơn, bao gồm khả năng ghi nhớ kiến thức, hiểu sâu sắc hơn và phát triển kỹ năng tư duy phản biện. Việc thảo luận và giải quyết vấn đề trong quá trình chuẩn bị và thực hiện vở kịch cũng góp phần củng cố kiến thức và phát triển các kỹ năng cần thiết [11].

Một thách thức thường gặp trong giáo dục là làm thế nào để giúp học sinh nhận ra sự liên quan giữa kiến thức học được ở trường và cuộc sống thực tế. Sân khấu hóa giải quyết vấn đề này bằng cách tái hiện các tình huống thực tế liên quan đến quyền con người, giúp học sinh thấy được cách các nguyên tắc và lý thuyết được thể hiện trong bối cảnh cụ thể. Theo lý thuyết học tập trải nghiệm của Kolb (1984), học tập hiệu quả nhất khi người học có thể trải nghiệm, quan sát, suy ngẫm và